

К. Г. Ільбєєва

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. І. Донченко

ЩОДО ПОЗАСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Конфлікти та спори є невід'ємною частиною людської природи і звичайним явищем в суспільстві. Останнім часом найпопулярнішою та ефективною формою врегулювання конфліктів стає медіація. Це якісно нова форма посередництва і альтернативний метод вирішення спорів, оскільки дає можливість уникнути фінансових витрат, втрати часу на судові процеси, збір доказів тощо. З іншого боку, в такий спосіб зменшується сфера впливу держави на суспільство, коли сторони добровільно погоджуються на діалог в присутності медіатора, і беруть на себе відповідальність за пошук вирішення конфлікту.

Позасудове або альтернативне вирішення спорів передбачає, що сторони добровільно звертаються до незалежного посередника для вирішення спору, тобто «учасники спору мають право вибору між зверненням до суду та зверненням до третьої незалежної інституції» [1, с. 42].

Проте врегулювання конфліктів шляхом залучення особи-посередника не є новим в історії правової культури України, і мирний спосіб урегулювання конфліктів завжди вважався найбільш ефективним. У різні історичні епохи існували різні варіації примирних процедур, вони по-різному проявлялися, але завжди відігравали суттєву стабілізуючу роль у суспільстві, «оскільки залагоджували значні приватні й громадські суперечності» [2, с. 31].

Однім з проявів таких примирних процедур в Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. була мирова угода, яку ще називають мировим рядом, мировою, миролюбною угодою, мировим записом, полюбовною казкою. Така мирова угода укладалася між сторонами спору за участю особливих посередників «рядців і послухів», репутація яких не повинна була викликати сумнівів. «Мирова угода містила в собі умови врегулювання спору й підписувалася сторонами в їхній присутності» [3, с. 150].

В науковому дослідженні Р. О. Денисової зазначено, що «полюбовні казки», як один з основних проявів мирових угод, був характерний для переважно середнього класу українського суспільства до ХХ ст. Право виступати стороною у такій «полюбовній казці» мали чоловіки, які досягли певного віку та володіють повною цивільною дієздатністю. Жінки, діти, божевільні та кріпосні не мали права брати в ній участь [4, с. 2]. Домовленість фіксувалася письмово на гарному папері і підписувалась сторонами в їхній присутності.

Часто зміст «полюбовних казок» було використано в судах при винесенні вироків, а іноді суд приймав рішення щодо схвалення «полюбовної казки», що обов'язково фіксувалася у книгах рішень суду. В такому випадку «полюбовна казка» виступає вже як двостороннє зобов'язання для обох сторін конфлікту [4,

с. 2-3]. Такі угоди користувалися неабиякою популярністю у селян щодо питань розподілу землі до революції 1917 року.

В науковому дослідженні А. М. Крилової зазначено, що традиція полюбовних розмежувань сягає коріннями в середні віки. Авторка звертає увагу на документ 1499 року під назвою «Полюбовная разъезжая запись» та інші «полюбовні сказки», які містили час розмежування, причини, які обумовили розділ, умови розділу, визначення штрафів за недотримання умов, а також опис природних та штучних ознак земельних меж [5, с. 47].

В XIX ст. полюбовний розділ приватних земельних ділянок та земель сільських товариств здійснювався за правилами 1806 року і саме повітовими землемірами. Пізніше, цей закон неодноразово доповнювався, а у 1850 році було видано наказ щодо продовження Спеціального межування вже безстроково, і більше змін не було [5, с. 47].

У XIX ст. існували спеціальні правила за якими власники землі в межах одного землеволодіння могли «полюбовно» за свій рахунок розмежовувати її на ділянки. Такі акти добровільного розподілу земельних володінь укладалися лише між власниками, проводилося за згодою всіх сторін та за їхній повний рахунок. Така «казка» підписувався всіма власниками та затверджувалася місцевими чиновниками. В цей час вже велику роль відігравали правила оформлення такого виду угоди. Якщо документ був нечітким або технічно неправильним, його повертали із зазначенням недоліків, і лише після позитивного рішення губернського правління щодо правильності складання казки назначався повітовий землемір для її виконання [5, с. 50-51].

Отже, наведені приклади підтверджують, що «полюбовні казки» як мирова угода є різновидом позасудового вирішення спорів в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст., оскільки: а) вони представляють собою акт добровільного розділу земельних володінь, які укладалися між власниками землі; б) вони передбачають гнучкий підхід до вирішення конфлікту з урахуванням інтересів сторін; в) обов'язковим присутнім є посередник – повітовий землемір.

Список використаної літератури

1. Ханик-Посполітак Р., Посполітак В. «Досудове», «альтернативне», «позасудове» врегулювання/вирішення приватноправових спорів: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. Сер.: Цивільне право і процес, 2019, Вип 1. С. 38-44. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/1/8.pdf> (дата звернення: 30.03.2021).
2. Ясиновський І.Г. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція, 2014, № 10-2, том 1. С. 31-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-2%281%29__11 (дата звернення: 31.03.2021).
3. Гулик А.Г. Шлях становлення та розвитку процедур примирення в цивільному судочинстві. *Часопис Київського університету права*, 2019 Випадку. 3 С. 149-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2019_3_27 (дата звернення: 30.03.2021).
4. Денисова Р.О. Інститут медіації в Україні (національно-історичний аспект). *Теорія і практика правознавства*, 2018, Вип.1 (13). С. 1-9. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16369> (дата звернення: 31.03.2021).

5. Крилова А.М. Полубовні казки, або як колись ділили землю. Мелитопольський краєведческий журнал, 2016, №7. С. 47-52. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5274/1/%D0%9A%D1%80%D1%8B%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B04.pdf> (дата звернення: 30.03.2021).